

K. ALİ AKKEMİK

JAPONYA’NIN İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ

CİLT 1:

SAVAŞ ÖNCESİ DÖNEM (~1945)

Önsöz

1980’li yıllarda, ben henüz çocukken TRT’de yayınlanan ve hayal meyal hatırladığım *Shogun* adlı dizi büyük popüleriteye sahipti. 16. yüzyılın ortalarında Japonya’ya gelen bir yabancınnın bu kültürü tanması hakkındaki bu dizi, gösterildiği ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de büyük bir beğeni toplamış ve Türkiye’de Japon kültürü ve diline olan ilgiyi artırmıştı. 1980’li yıllar aynı zamanda Japonya’nın dünya ekonomisinde de yükseldiği yıllardı. Türkiye’de Japon diline ve kültürüne artan ilgi 1990’lı yıllarda özellikle gözle görülür hale gelmiştir. 2000’li yıllar itibarıyla bu ilginin daha çok Çin ve Kore dilleri ve kültürlerine yöneldiği görülmektedir. Ancak, Japon kültürüne olan ilgi hâlâ devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde baş döndürücü bir sanayileşme, Batılılaşma ve modernleşme deneyimi geçiren bu ülke, 1930’lu yıllarda askerî rejimin idaresi altında savaşa girerek Amerika’ya karşı girdiği savaşı kaybetmiştir. Bu tarihe kadar yayılmacı bir bakışla hızla sa-

nayileşen bu ülke, savaş sonrasında ise savaş öncesindeki uygulamaları kısmen devam ettirerek barışçıl şartlar altında hızla tekrar sanayileşmiş ve dünyanın en büyük iki-üç ekonomisi arasına girmeyi başarmıştır. Savaş sonrasındaki hızlı büyüme performansı *Japon Mucizesi* olarak adlandırılmıştır. Bu hızlı büyüme performansının yanısıra, teknoloji yaratımında da söz sahibi olan Japonya, birçok yüksek teknoloji üretiminde dünyanın lider ülkesi konumuna yükselmiştir. 1980’lerin ikinci yarısında yaşanan bir balon ekonomisi sonrasında 1991 yılından başlayarak uzun süreli bir durgunluğa giren ve henüz bu durgunluktan kurtulamayan Japonya, buna rağmen hâlâ dünyanın en büyük ekonomilerinden biridir ve yüksek gelir seviyesi ile zengin ülkeler arasında yerini almıştır.

Türkiye’de, dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi, Japon kültürünün çeşitli öğelerine ilgi olmuştur, Türkiye’de Japonya’ya olan akademik ilginin daha az olduğu bir gerçektir. Ankara,

İstanbul, Çanakkale ve Kayseri gibi bazı şehirlerdeki üniversitelerde açılan Japon dili bölümlerinin müfredatlarında yer alan dersler ve bazı üniversitelerde seçmeli olarak verilen Japonca dil dersleri dışında sosyal bilimler alanlarında Japonya hakkında verilen dersler sınırlı kalmıştır. Japon dili ve uluslararası ilişkiler alanlarında çok sayıda akademisyen Japonya’da eğitim görerek Türkiye’de eğitim-öğretim faaliyetlerine ve araştırmalarına devam etmişlerdir. Ancak, işletme ve iktisat gibi alanlarda bu zenginlik bulunmamaktadır. Bu nedenle, Japonya hakkında özgün çalışmalar Türkiye için büyük bir eksiklik olarak kalmıştır. Bu eksikliğin bir yansıması olarak, özgün kaynak kitap eksikliği de hissedilmiştir.

Bu kitabı yazma fikri ilk kez yarı zamanlı olarak “Readings in Asian Economies” (Asya Ekonomileri Okumaları) ve “Japanese Economy” (Japon Ekonomisi) adlı yüksek lisans dersleri için Boğaziçi Üniversitesi’nde bulunduğum 2013 yılında ortaya çıkmıştır. Tam zamanlı olarak ekonomi bölümünde çalıştığım Kadir Has Üniversitesi’nde aynı yıl vermekte olduğum “Political Economy of Development” (Kalkınmanın Politik Ekonomisi) adlı yüksek lisans dersinin öğrencileri de Japon ekonomisi konusunda Türkiye’de yazılmış kapsamlı bir kaynak kitap bulmanın zorluğundan bahsettiklerinde kitabı yazmak artık benim için bir zorunluluk haline gelmişti. Bunun için, 2013 yılından itibaren Boğaziçi Üniversitesi’nde verdiğim Japon ekonomisi dersini bir fırsat olarak gördüm ve dersi İngilizce anlatmama rağmen, derse hazırlık notlarımı ise Türkçe olarak tuttum. İki yıl boyunca tuttuğum bu notları 2015 yılının sonunda birleştirdiğimde kitabın çekirdeği ortaya çıktı.

Japon ekonomisi hakkında yazılacak bir kitabın Japon tarihinden bahsetmemesi düşünülemez. Bu nedenle, kitabın ilk taslağı ortaya çıktıktan sonra, Edo döneminin sonuna kadar olan iki bölümü yazarak Japonya’nın kısa bir tarihini sunmak niyetiyle kitabın başına ekledim. Daha sonra kitabın uzunluğunu dikkate alarak üçe bölmeye karar verdim. Böylece, elinizdeki kitap ortaya çıktı.

Japonya’nın ekonomik ve sosyal tarihini detaylarıyla okurlara ulaştırma amacı taşıyan bu çalışmanın üç kitaptan oluşması planlanmıştır. Sadece ekonomi tarihi ile ilgili bir tartışma konuların tam olarak anlaşılmasını zorlaştıracığı için, bunun yanısıra Japonya’nın siyasi tarihi konusunda da bilgiler sunmak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çalışmada Japon ekonomi tarihi dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır. Her dönem için önce siyasi ve sosyal gelişmeler ele alınmış, daha sonra ilgili iktisadi gelişmeler ve ekonomi politikaları tartışılmıştır. Kitap esas olarak ekonomi tarihi kitabı olarak yazılmıştır. Ancak, farklı sosyal bilimlerden okurların faydalanabilmesi amacıyla çoğunlukla ağır ekonomi jargonundan kaçınılmıştır. Gerekli görüldüğünde ilgili iktisat teorileri de kısaca açıklanmıştır. Giriş seviyesinde iktisat bilgisine sahip olan bir okurun kitabın ekonomi tarihi ile ilgili bölümlerinde para ve maliye politikaları tartışmaları gibi iktisat bilgisi gerektiren tartışmaları takip etmesinin zor olmayacağı düşünülmektedir. Bu yönüyle, bu çalışma iktisat ve diğer sosyal bilimlerde lisans seviyesinde öğrenim gören öğrenciler için olduğu kadar kapsamı itibarıyla bir kaynak kitap olarak lisansüstü öğrencilere de hitap etmektedir. Ekonomi politikalarının tartışıldığı her bölümün sonunda “Daha Fazla Okuma” başlığı altında Japonca

ve İngilizce dillerinde yazılmış ekstra okumalar da önerilmektedir. Bu okumalarda kitaptaki tartışmalar ile ilgili daha fazla detay ve tarihsel içerik bulmak mümkündür.

KİTAP HAKKINDA

Bu kitabın konusu Japonya'nın ekonomi ve sosyal tarihinin başından savaştan yenik ayrıldığı 1945 yılına kadar olan kısmıdır. Bu kısım, "Japonya'nın Kısa Tarihi" başlıklı bir bölümle başlamaktadır. Bu bölümde öncelikle Japonya'nın erken ve antik dönemleri ile Japonya'nın birleşmesi ele alınmaktadır. Daha sonra Asuka Dönemi'nde (538-710) Japon kültüründe derin izler bırakan dinlerin gelişimi ve merkezî hükümetin kuruluşu anlatılmaktadır. Bir sonraki dönem olan Nara Dönemi'nde (710-794) Çin'in kültürel etkisi ve bu dönemde değişerek gelecek dönemleri de etkileyecek olan toprak mülkiyeti sisteminin kuruluşu tartışılmaktadır. Uzun süren Heian Dönemi'nde (794-1185) Japon kültüründe kalıcı ve köklü değişiklikler gerçekleşmiş, Japon tarihinin geri kalan kısmında en büyük etkiye sahip olacak askeri sınıf ve onun kültürü ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Japonya'da feodal sistem ve kurumları da bu dönemde kurulmuştur. 1185-1333 yıllarını kapsayan Kamakura Dönemi'nde Japonya tarihinde ilk kez Çin'den istila tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, bu dönemde askerî sınıf siyasete tamamen hâkim olmuştur. Toprak sahipliği sisteminde Osmanlı'daki *timar* sistemine benzer bir sistem kurulmuş ve tarımda ciddi bir kalkınma gerçekleşmiştir. Merkezi idarenin nispeten zayıfladığı Muro-machi Dönemi'nde (1336-1467) köylerde özerklik ortaya çıkmıştır, ülke çapında asayiş

bozulmuştur. Çok sayıda köylü ayaklanması yaşanmış bu dönemde yerel derebeylerinin merkezî idareye karşı gücü artmıştır. 1467-1573 dönemi Savaşan Devletler Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Derebeylerinin birbirleriyle kıyasıya bir güç mücadelesine girdiği bu dönemde aynı zamanda Avrupalılar ile ilk temaslar da gerçekleşmiş, Hristiyanlık ve ateşli silahlar Japonya'ya tanıtılmıştır. Savaşan Devletler Dönemi'nin hemen ardından başlayan Azuchi Momoyama Dönemi'nde (1573-1603) üç büyük askerî lider Japonya'da merkezî otoriteyi tekrar tesis etmek için derebeyleri ile mücadele etmişlerdir. Sonuç olarak, 1603 yılında Japonya'da uzun zaman sonra güçlü bir merkezî idare altında siyasi birlik sağlanmıştır.

Japon tarihinin bu uzun kısmını konu alan Birinci Bölüm'ü takip eden İkinci Bölüm, "Edo Dönemi" başlığını taşımaktadır. Savaşlar ve güç mücadeleleri şeklinde geçen önceki dönemlerden farklı olarak, barışçıl bir düzenin sağlandığı bu dönemde, güçlü bir askerî lider olan ve 1603 yılında Japonya'yı birleştiren Tokugawa Ieyasu ile onun soyundan gelen askerî liderler (*Shōgun*), merkezî idareyi yerleştirerek feodal bir sistem tesis ettiler. İmparatorun gücünün sembolik düzeye indiği ve askerî-ekonomik gücün askerî liderde toplandığı, Tokugawa Dönemi olarak da adlandırılan bu iki buçuk yüzyıllık (1603-1868) dönemde, Japonya'nın yabancı ülkelerle olan ilişkisi büyük oranda kesilmiş ve ülke kendini dışarıya kapamıştır. Bu ortamda, merkezî idare bir kast sistemi oluşturarak Konfüçyüsçü geleneğe uygun olarak itaatkâr bir toplum yaratmıştır. İnsanların ikamet ettikleri yerleri değiştirmesinin dahi yasaklandığı bu sistemde ülke aslında 200'den fazla derebeylikten oluşuyordu; ancak bu derebeyleri merkezî idare

altında örgütlenmeyi ve ekonomik olarak ona bağlı olmayı kabul etmişlerdi. Zaman zaman değişen ekonomik koşullar nedeniyle çeşitli reformlar da yapılmıştır. Edo Döneminin önemli bir özelliği bugünkü Japon kültürünün önemli unsurlarının bu dönemde şekillenmesidir. Bu dönemin sonlarında, 1854 yılında Amerika'dan gelen savaş gemileri Japonya'da merkezî idareyi limanlarını Amerikan ticaret gemilerine zorla açmaya zorlayarak bir kapitülasyon anlaşması imzaladı. Kısa sürede diğer Batılı ülkelerle de bu anlaşmalar imzalandı. Böylece, uzun süren bir dışa kapanmanın ardından Japonya Batılı güçlerin askerî ve teknolojik üstünlüğünü yakından gördü. Aynı Batılı güçler Asya'nın çeşitli bölgelerini değişik zamanlarda sömürgeleri haline getirdiler. Japonya'da bu tehlikenin başgöstermesi üzerine, Japon aydınları ve askerî sınıfın güçlü temsilcileri, Japonya'nın geleceğini kurtaramayacağını düşündükleri mevcut askerî idareye karşı harekete geçtiler ve 1868 yılında rejimi değiştirdiler.

Üçüncü Bölüm, “Edo Döneminde Ekonomi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Japonya'da büyük bir sosyal dönüşümün yaşandığı Edo Dönemindeki ekonomik gelişmeler ele alınmaktadır. Bu dönemde Japonya'nın dünya ekonomisinin neresinde olduğu tartışılarak, gelir ve refah seviyesinde meydana gelen değişiklikler tartışılmıştır. Tarım ve ticarete meydana gelen ve daha sonraları ekonomi üzerinde önemli etkiler bırakan kurumsal değişiklikler de detaylı olarak ele alınmıştır. Merkezî idare tarafından gerçekleştirilen reformlar ve para ekonomisinde meydana gelen önemli değişiklikler özel olarak tartışılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen sermaye birikimi de irdelenmektedir.

“Meiji Restorasyonu (1868-1912)” başlığını taşıyan Dördüncü Bölüm, Meiji Dönemi'nde meydana gelen siyasal ve sosyal değişiklikleri incelemektedir. 1868 yılında aydınlar ve askerî liderler tarafından merkezî idare ve onu temsil eden *Shōgun* devrilerek, ülke yaklaşık beş yüz yıl sonra ilk kez imparatora siyasal güç verilerek bir monarşi rejimi altında tekrar birleştirilmiştir. Edo Dönemi'nin feodal yapısı terk edilerek merkezî bir hükümet kurulmuş ve tüm feodal derebeylikler kaldırılarak modern bir idari yapının temelleri atılmıştır. Meiji rejiminin kurulmasını sağlayan aydınlar ve askerî liderler, Batılı bilimleri ve Batı ülkelerindeki siyasal ve ekonomik yapıları incelediler. Bu aydınlar, Japonya'nın Asya ülkelerinin kaderi haline gelen Batı sömürgeciliğinden kurtulması için Batılılaşması ve modernleşmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Güçlü bir ordu kurmak ve ekonomik güce sahip olmak için çok sayıda öğrenci Batı ülkelerine yollandı; teknoloji, eğitim, idare, hukuk ve ekonomi alanlarında Batı'dan öğrenilen kurumlar birer birer Japonya'ya tanıtılarak uygulamaya konuldu. Kılık-kıyafet ve ölçü sistemleri gibi şekilsel alanlarda da gerçekleşen Batılılaşma süreci Japonya'da çok hızlı bir şekilde gerçekleşti ve sadece bir nesillik bir dönemde Japonya artık Batı ülkeleri tarafından da fark edilerek kabul edilen bir şekilde modernleşmeyi başarmıştır. Meiji rejiminin liderleri ve aydınları milliyetçi bir bakışa sahipti, ancak Batı'yı yakalama ve Batı kurumlarını Japonya'ya yerleştirme konusunda da bir o kadar pragmatistler. Dönemin sloganı güçlü bir orduya ve zengin bir ekonomiye sahip olmaktı. Bu amaçla hızlı bir sanayileşme hamlesi başlandı ve modern bir ordu kurulmaya başladı. Bu askerî güç ilk kez Çin ile gerçekleşen savaşta

(1894-1895) test edildi ve Japonya bu dev ülkeye karşı büyük bir zafer kazandı. Asıl ses getiren ise bir Asyalı gücün bir Avrupalı büyük devlete karşı ilk zaferi olarak görülen Rus-Japon Savaşı'nda (1904-1905) Rusya'ya karşı elde edilen zafer oldu. Meiji rejimi liderleri güçlü bir ulus-devlet yaratma idealinin peşinde oldukları kadar, dönemin bir gereksinimi olarak kolonizasyon peşindeydiler. Bunun için ilk olarak Çin'e karşı zafer sonucunda Tayvan Adası'nı kolonileştirdikten sonra, Rusya'ya karşı elde edilen zaferin hemen ardından, Asya ana-karasının kendilerine en yakın kısmı olan Kore'yi ilhak ettiler. Parlamenter monarşik yapının ve bir anayasanın geliştirildiği bu dönemde siyasi rejim konusundaki bu gerçekleştirmelerin yanı sıra, Avrupalı güçlerin kontrolünde bulunan Asya'da Japon hâkimiyetinin kurulması gerektiğini savunan bir ideoloji de giderek kabul görmeye başladı. Baş döndürücü sanayileşme ve Batılılaşma sonucunda 1910'lu yılların başlarına gelindiğinde Japonya Asya'da bölgesel bir güç olarak kendini Batılı ülkelere de kabul ettirerek saygınlık kazanmıştı. Üstelik, bu dönüşüm sadece kırk yıl kadar kısa bir sürede sağlanmıştı.

Beşinci Bölüm, "Meiji Döneminde Ekonomi" başlığını taşımaktadır. Bölümün hemen başında Meiji Dönemi'nin hemen başındaki ekonomik düzen ve başlangıç koşulları ortaya konmuştur. Meiji rejimi tarafından ekonomide Batılılaşma, modernleşme ve sanayileşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla uygulanan reformlar ayrıntılı olarak irdelenmektedir. Meiji Dönemi'nin en büyük başarılarından biri olan, modern devlet ve modern ekonominin kurulmasının ön şartlarından biri olan altyapı yatırımları tartışılmıştır. Meiji Dönemi'nin gözle

görülen en büyük başarısı olan sanayileşme ve sanayi devrimi detaylı bir şekilde tartışılarak hızlı sanayileşmeyi mümkün kılan ekonomik kurumların kuruluşuna özel olarak vurgu yapılmıştır. Makroekonomi politikaları konusunda ekonominin üst düzey bürokratları arasındaki fikir ayrılıkları ve bunların uyguladıkları politikaların sonuçları da irdelenmiştir. Modern sanayilerin kuruluşu ve kapitalist kalkınmanın ana unsuru olan özel şirketlerin kuruluşu detaylı olarak ele alınmaktadır. Sanayileşmenin esas unsuru olarak gelişen ve büyük sermaye birikimi de gerçekleştiren özel firmaların gelişiminin yanı sıra, bu firmaların gelişimine önemli katkılarda bulunmuş olan girişimciler hakkında da detaylı bilgiler verilmektedir. Böylece, kapitalist kalkınmanın temel unsuru olan girişimciliğin ulaştığı boyut hakkında bilgi sunulmaktadır. Dönem sonu itibarıyla günümüzde de değişik şekillerde varlığını sürdüren büyük sermaye grupları olan *zaibatsu*ların tarihsel gelişimini anlamak bu bağlamda önemlidir. Meiji Dönemi'ndeki makroekonomik politikalar, dış ticaret politikaları, çeşitli sektörler ve sanayilerde meydana gelen gelişmeler ve sömürgelerde uygulanan ekonomi politikaları da bu bölümde değinilen konular arasındadır. Bu bölümde Meiji reformlarının neden başarılı olduğu tartışılarak, Asya'da modernleşme çabalarına rağmen başarısız olan Çin ve Tayland gibi örneklerle karşılaştırmalar da sunulmaktadır. Japonya'nın başarısı bu şekilde perspektife sokulmaktadır. Bir başka önemli konu da bu reformlar için gerekli kaynakların nereden bulunduğu. Az miktarda yabancı kaynağa başvuran Japonya'da bu kaynakların nereden bulunduğu ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

2

Edo Dönemi (1603-1868)

Tōkaidō'daki Yoshida
(Hokusai, 36 Fuji Dağı Manzarası)

Edo dönemi (*Edo Jidai*) veya Batı literatüründe tercih edilen adıyla Tokugawa dönemi (*Tokugawa Jidai*), 1603-1868 arasında kapsamaktadır ve Tokugawa *Bakufu*'nun Japonya'yı idare ettiği dönemdir. Bu dönemin en önemli özelliği *Bakufu*'nun Japonya'yı dışı kapayarak barışçıl bir ortamda ülkeyi 300 civarında yerel derebeyliğin federasyonu şeklinde, imparatorun sembolik olarak siyasi yapının tepesinde olduğu ancak otoritenin *Shōgun*'da olduğu bir siyasi örgütlenme ile merkezî devletin devamlılığının sağlanmasıdır. İmparator başkent Kyōto'da ikamet ederken, *Shōgun* ise Edo şehrinde (günümüzde Tōkyō) ülkeyi yönetiyordu. Ayrıca, dört sınıftan oluşan katı bir sosyal yapı geliştirilmiştir. Bu dönemde ülke içinde oluşturulan barışçıl ortam çeşitli sosyal ve kültürel gelişmelere yol açmış, modern Japon toplumunun ve kültürünün ayırt edici bazı özellikleri bu ortamda şekillenmiştir. Bu bölüm Edo (Tokugawa) döneminin kısa bir özetidir ve ağırlıklı olarak şu İngilizce ve Japonca kaynaklara dayanmaktadır: Yoshihara (1994), Miwa (1999), Maezawa (2001), Frédéric (2002), Bary ve Theodore (2013), Hirschmeier ve Yui (2013).

EDO BAKUFU'NUN YAPISI

1615 yılında Tokugawa Ieyasu, kendini emeliye ayırdıktan sonra *Shōgun* olarak atadığı Tokugawa Hidetada adına *Bakufu*'nun siyasi örgütlenmesi ile ilgili bazı kanunlar çıkardı. *Daimyō*lar hakkında *Buke Shohatto* (Askerî Ailelere Dair Çeşitli Kanunlar), imparatorluk ailesi hakkında *Kinchū Narabini Kuge Shohatto* (Hanedana Dair Çeşitli Kanunlar) ve tapınaklar için *Jiin Hatto* (Budist Tapınakları-

na Dair Çeşitli Kanunlar) adlı yasalar çıkarıldı. Bu yasalarla *Shōgun*'un askerî diktatörlüğünün tesis edildiği bir siyasi rejim kurularak askerler, bürokratlar, soylular, imparatorluk ailesinin üyeleri ve din adamlarının görevleri ve hakları belirlendi ve *Bakufu*'nın siyasi örgütlenmesi belirlendi.

Edo döneminin siyasi örgütlenmesine *Bakuhun Taisei* (*Bakuhun Sistemi*)¹ adı verilmektedir. Bu sistemde, ülkenin başında başkent Kyōto'daki sarayında ikamet eden imparator (*Tennō*)² bulunmaktaydı, ancak siyasi otoritesi yoktu. *Shōgun*, merkezi siyasi otoritenin tek hâkimi olarak Edo şehrinde ikamet ediyordu. Ona vasalları olarak bağlı olan *daimyō*lar (lordlar) vilayetlerdeki özerk yönetimlerin başındaki feodal lordlar olarak kendi iç işlerinde bağımsızdı. *Shōgun*'a karşı en büyük sorumlulukları ona itaat etmek ve tarımsal ürün vergisini kesintisiz ve tam olarak iletmektir. *Daimyō*ların yönettikleri beyliklere *Han*³ adı verilmekteydi. *Han*, iç işlerinde bağımsız olduğundan dolayı, kendi memurlarına, bürokratlarına ve vergi sistemine sahipti. Ülke çapında, zaman zaman sayıları değişmekle birlikte, büyüklü küçüklü 250-300 civarında *Han* vardı. *Shōgun*'un Japonya'nın farklı bölgelerinde doğrudan sahibi olduğu *chokkatsuchi* (doğrudan kontrol edilen topraklar) adı verilen topraklar vardı. Tokugawaların sahip olduğu toprakların yanısıra, bu topraklardan elde edilen

1 Burada *baku* hecesi dönemin hükümetini ifade eden hükümet *Bakufu* kelimesinin ilk karakteridir, *han* kelimesi de metinde açıklandığı üzere beylik anlamına gelen bir kelimedir.

2 *Tennō* kelimesi gücünü kutsal-tanrısal (*ten*) egemen (*nō*) anlamına gelmektedir.

3 İngilizcede *domain* olarak ifade edilen *han* kelimesini bu kitapta "beylik" olarak çevirmeyi tercih ediyoruz.

Tokugawa Iemitsu (1604-1651).

pirinç hasadı oldukça büyük rakamlara erişiyordu. Ayrıca, buralarda çıkarılan madenler de *Shōgun*'un servetini arttırıyordu.

Shōgun, her *daimyō*nun iki yılda bir kez kaydıyla, bir yıl boyunca Edo'da kalmasını, diğer yıl ise ailesini rehin olarak Edo'dan göndermesini şart koşan *Sankin Kōtai* (değişimli katılım) sistemini kabul etmiştir. Üçüncü *Shōgun* Tokugawa Iemitsu (1623-1651) döneminde 1635 yılında bu sistem kanunlaştırılmıştır. Böylece *daimyō*ların *Shōgun*'a bağlılıkları garanti altına alınıyor ve siyasi otoritenin merkezleşmesinin devamı da sağlanmış oluyordu. *Daimyō*lar veya aileleri Edo'da ikamet ettikleri zaman, konaklama ve seyahat masrafları *daimyō*lar tarafından karşılanıyordu. Bu sistemin bir amacı da *daimyō*ların bu şekilde büyük masraflar altına girerek ekonomik zenginlik sağlamak yoluyla siyasi anlamda *Shōgun*'a karşı güçlenmelerinin önüne geçmekti.

*Daimyō*lar ikiye ayrılıyordu. *Fudai Daimyō* (vasal lordlar) adı verilen *daimyō*lar Tokugawa Ieyasu'nun soyundan gelen yerel lordlardı. *Tozama Daimyō* (harici lord-

lar) ise 1600 yılındaki Sekigahara Savaşı'nda Ieyasu'nun zaferinden sonra Ieyasu'ya itaat eden yerel lordlardı. Bunlar içinde ilk grup Ieyasu'nun zaferinden sonra büyük toprak sahipleri olmuştur ve *Shōgun*'a en kuvvetli şekilde bağlı olanlar onlardı. İkinci grup ise daha zayıf bir şekilde bağlıydı. Bunların önemli bir kısmı ülkenin batısında Honshū Adası'nın batı ucunda, Shikoku Adası'nda ve Kyūshū Adası'ndaydı. Chōshū (günümüzde Yamaguchi vilayeti), Satsuma (günümüzde Kagoshima vilayeti) ve Tosa (günümüzde Kochi vilayeti) *han*ları en iyi bilinenleridir. Kyūshū Adası'nda yerleşmiş olan Chōsakabe (*Chōsakabe-shi*) ve Mōri (*Mōri-shi*) gibi güçlü klanlar Sekigahara Savaşı'nda yenilen taraf olan Batı Ordusu'nu desteklemişlerdi. Savaş aleyhlerine sonuçlansa da, Ieyasu bu klanların topraklarını ellerinden almadı, ancak onların güçlenmesine de izin vermedi.

Edo döneminin siyasi örgütlenmesinde *Shōgun*'un altında çok sayıda danışma organının bulunduğu ve siyasi kararların bu kurullarla istişare edilerek alındığı görülmektedir. *Shōgun*'un altındaki en üst seviyedeki danışma kurulu ancak gerekli durumlarda ve geçici bir süre için kurulan *Tairō* yani Yaşlılar Kurulu'dur. *Shōgun*'un altındaki en önemli siyasi organ, *Rōjū* (Yaşlılar) adlı bir kuruldu. 4-5 kişiden oluşan ve ayda bir rotasyon usulü ile başkanının değiştiği bu kurul, kıdemli ve yaşça büyük güçlü *fudai daimyō*lardan seçilirdi ve idari işlerde üst düzeyde karar verme mercii olarak görev yapıyordu. En önemli görevleri, *han*ların işlerini yürüten *daimyō*lar, tapınaklarda din işlerini yürüten din adamları, imparatorluk ailesinin üyeleri ve soylular arasındaki işlerin koordinasyonunu sağlamaktı. Bir

anlamda modern demokrasilerdeki bakanlar kuruluna benzer bir rolü olduğu da iddia edilebilir. Bu kurulun altında çalışan ve idari işlerin iş bölümünün yapıldığı 7 alt kurul vardı. Bunlardan biri olan *Ômetsuke* (lordlar müfettişi), *daimyô*ların *Shôgun* ile olan işlerini yürütüyordu. *Shôgun*'un emirlerini onlara iletiyor ve diğer idari ve askerî işleri takip ediyordu. *Ôbangashira* (büyük muhafız birliği komutanı) ise *Shogun*'un yaşadığı Edo Kalesi ve Edo şehrinin güvenliğinden sorumluydu. Edo şehrinin idari ve adli işleri ayrı bir kurul olan *Edo Machibugyô* (Edo Şehir İşleri İdaresi) tarafından üstlenilmişti. *Shôgun*'un mali işlerine *Kanjôbugyô* (hazinedar) kurulu bakıyordu. Toprak düzeni ile ilgili işler de bu kurulun yetki alanındaydı. Ülkenin çeşitli şehirlerindeki kalelerin (Shizuoka'daki Sunpujô Kalesi, Kyôto'daki Fushimijô Kalesi ve Kyôto'daki Nijôjô Kalesi) güvenliği *Jôdai* (kale bekçileri) adlı kurul tarafından sağlanıyordu. Kyôto ve Ôsaka gibi bazı büyük şehirler *Bakufu* tarafından önemli görüldüğü için bu şehirlerin idaresi ve güvenliği için *Machibugyô* (Şehir İdaresi) adlı bir kurul oluşturulmuştu. Merkezen uzak olan Sado, Sakai, Nikko gibi *Han*larla olan idari ilişkileri ise *Ongokubugyô* adlı bir kurul yürütüyordu. Bu yedi kurulun tümü *Rôjû* (Yaşlılar) adlı üst kurula karşı sorumluydular. Bu kurulların yanısıra, *Sobayônin* (mabeyn) adında *Rôjû* ile *Shôgun* arasında aracılık yapan bir kurul da vardı.

Shôgun'a bağlı olan diğer bir üst seviyeli kurul *Wakadoshiyori* (astlar kurulu) adlı kuruldu. Bu kurul *Rôjû*'nun altında çalışıyordu ve üç alt kuruldan oluşuyordu. Bunlardan biri olan *Shoinbangashira* (polis şefi) Edo şehrindeki polis hizmetlerinden ve *Shogun*'un korun-

masından sorumluydu. *Koshôkumibangashira* (korumalar şefi) özel olarak *Shogun*'un korunmasını üstlenmişti. Ayrıca, *samuraiların* idaresinden ve *Shogun* ile olan ilişkilerinden sorumlu olan *Metsuke* (müfettişler) de *Wakadoshiyori*'nin bir alt kuruluymdu.

Bir diğer kurul olan *Jishabugyô* (Budist ve Shintô tapınakları idaresi), protokolde *Wakadoshiyori*'nin altındaydı ve ülkedeki tüm Budist tapınakları (*tera*) ve Shintô tapınaklarının (*jinja*) idaresinden sorumluydu. Diğer iki kuruldan *Kyôto Shoshidai* (Kyôto *Shôgun* vekili), başkent Kyôto'nun güvenliği ve Batı Japonya'daki *daimyô*ların işlerinden sorumluyken, *Ôsakajôdai* (Ôsaka Kalesi muhafızı) de Ôsaka şehrinin korunması ve ülkenin batısındaki *daimyô*ların işlerinden sorumluydu.

Shogun, *Rôjû* ve "üç *bugyô*" (*San bugyô*) olarak ifade edilen *Machibugyô*, *Kanjôbugyô* ve *Jishabugyô* ile bir konseyde toplanarak ülke yönetiminde alınacak önemli kararlar istişare edilirdi.

Bu kurullarda görev yapanlar *fudai daimyô*lar ve *Shôgun*'a doğrudan bağlı olan ve onun emri altındaki askerî klanlara⁴ mensup vasalları ifade eden *hatamotolardan*⁵ seçilirdi. Edo döneminde unvanlar servete bağlı olarak verilmekteydi. *Daimyô* olmak için pirinç üretiminin 10.000 *koku* üzerinde olması gerekiyordu. Burada *koku* bir kişinin bir yılda tükettiği toplam pirinç miktarına denk geliyordu ve yaklaşık 150 kilogram civarındaydı. Tokugawaların akrabaları olan *daimyô*lara *shinpan* (akraba beylikler) adı verilmekteydi.

4 Bu klanlardan bazıları Asano, Hôjô, Imagawa, Oda, Ôtomo, Takeda ve Yamana klanlarıdır.

5 *Hatamoto* kelimesi sancak (*bata*) altındaki anlamına gelmektedir.

5

Meiji Döneminde Ekonomi

Senju'da Keyif Bölgesinden Fuji Manzarası
(Hokusai, 36 Fuji Dağı Manzarası)

Japonya’da Meiji reformlarından önce sosyal gelişme ve bir derece ekonomik gelişme sağlanmıştır. Ancak, gerçek anlamda endüstriyel ve sosyal gelişme Meiji döneminde başlamıştır. Yoshihara (1994), 1868-1885 yılları arasındaki dönemde Japonya’nın feodalizmden yeni ve modern bir ekonomik yapıya geçişi sağladığını vurgulamaktadır. Bu dönemi 1882 yılına dek çekmek doğru olabilir; çünkü, Meiji döneminde modern ekonomik kurumların kurulması 1882 yılında merkez bankasının kurulmasıyla neredeyse tamamlanmıştır. 1880’lerin başlarına dek devlet öncülüğünde bir sanayileşme hamlesi başlatılarak model fabrikalar kurulmuş ve daha sonra bunlar özel sektöre devredilerek kapitalist gelişme hızla gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda, demiryolu, iletişim ve posta gibi alanlarda altyapı yatırımları gerçekleştirilerek modern ekonomik büyümenin temelleri sağlam bir şekilde inşa edilmiştir. Bunların yanı sıra, bankacılık alanında da önemli gelişmeler yaşanmış, çok sayıda banka kurularak finans sektörü ve modern finansal kuruluşlar kurulmuştur.

Siyasi boyutta, Edo döneminin ademimerkeziyetçi siyasi yapısının yerine önce ülkedeki politik bütünleşme sağlanmış, daha sonra da merkezî bir devlet yapısı kurulmuştur. Vergi reformu gerçekleştirilmiş ve yeni bir toplam vergisi getirilmiştir. Bu vergi aynı zamanda özel mülkiyet sisteminin de temelini oluşturmuştur. Bütün bu yenilikler yeni bir ekonomik sistemin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Meiji dönemi kuşkusuz Japonya’nın ekonomik, sosyal ve siyasi tarihinin en önemli dönüm noktasıdır. Sadece modernleşme ve Batılaşma değil, bu dönemde gerçekleştirilen sanayileşme ve altyapı atılımlarıyla modern Japon

ekonomisinin temelleri atılmıştır. 1854 sonrasında Japon limanlarının yabancılara açılmasıyla birlikte Batılı ülkelerle artan ilişkiler sayesinde hem Batı’nın üstünlüğü kavranmış hem onlardan öğrenme süreci başlamıştır. Satsuma ve Chōshū *han*larının girişiyle özellikle askeri alanda başlatılan modernleşme ve sanayileşme hamleleri bir süre sonra Meiji rejimi tarafından da benimsenerek modern ekonominin ve onun kurumlarının kurulması süreci başlayacaktı. Japonya’da bu dönüşüm hızla gerçekleşmiştir. Bunun bir nedeninin yabancı ve yeni fikirlere ve onları öğrenmeye açıklık ve bunu kolaylaştıran bir kültürel yapı olduğu konusunda geniş kabul gören bir kanı vardır. Yabancılar tarafından getirilen fikirler hızla kabul edilerek hayata geçirilebiliyordu.

Bu bölümde Meiji dönemindeki ekonomik gelişmeler tartışılmaktadır. Modern ekonomik kurumların oluşturulması ve sanayileşmede gerçekleştirilen hamleler üzerinde özel olarak durulmaktadır.

MEIJI DÖNEMİNİN BAŞINDA EKONOMİK DURUM

Ohno (2006, s. 41-42), Japon limanlarının 1854 yılından itibaren imzalanan anlaşmalarla yabancılara açılmasının sadece siyasi sonuçları olmadığını, bunun yanında olumlu bazı ekonomik etkileri olduğunu hatırlatmaktadır. Yabancılarla ticaret sayesinde Japonya’da üretilen geleneksel ürünler çay ve ipek yabancı tüccarlar vasıtasıyla yabancı pazarlarda satılmaya başladı. Bu iki ürünün dünya pazarlarında talebi oldukça yüksekti. Bunun sonucunda artan üretim ve yükselen ipek ve çay fiyatları bunları üreten çiftçilere büyük kazançlar sağlamış-

tır. Bu çiftçiler ağırlıklı olarak İngiltere'den ithal edilen gıyalıklara olan taleplerini artırarak yurtiçi pazarlarda üretilen gıyaeler yerine ithalatın artmasına neden olmuşlardır. Bu talebi karşılamak için bunun gibi talebi yüksek olan yabancı ürünleri Japonya'ya ithal ederek ve ticaret anlaşmaları sonrasında Yokohama'ya yerleşmelerine izin verilen yabancı tüccarlarla ilişkiye geçerek yabancı ürünleri Japonya'da satarak bundan kazanç sağlayan bir tüccar sınıfı ortaya çıkmıştır. *Bakufu*'nun henüz bu dönemde yabancıların Japonya'da ticaret yapmasına izin vermediğini de hatırlatmak gerekir.

Bütün bunların sonucunda, Japonya'da toplam talepteki büyük artış nedeniyle 1860'lı yıllarda genel fiyat seviyesinde büyük bir yükselme olmuştur. Ohno (2006, s. 29) tarafından sunulan verilere göre Kyōto ve Ōsaka'daki genel fiyat seviyesi hem altın hem gümüş cinsinden 1840 yılının genel fiyat seviyesi baz olarak alındığında 1850'lerin ortalarında yaklaşık % 20 civarında yükselmişti; ancak bu tarihten itibaren hızla yükselerek sadece on yıl içinde, 1860'ların ortası itibarıyla, gümüş cinsinden hesaplandığında neredeyse üç katına dek ulaşmış, altın cinsinden hesaplandığında ise dört katını çoktan aşmıştı. Bu çok yüksek enflasyon ortamında gelirleri pirinç cinsinden sabit olarak ödenen *samurailar* ve kentsel alanlarda yaşayan nüfusun hoşnutsuzluğu artmıştı. **Tablo 5.1**, Bassino ve Ma (2005) verilerine dayanarak vasıfsız işçilerin günlük ücretlerini ve pirinç fiyatını göstermektedir. 1850 yılından 1870 yılına ücretlerdeki artış sınırlı olmasına rağmen, artan talep nedeniyle pirinç fiyatları 1865 yılından sonra hızla artarak 1866 yılında iki yıl önceki fiyatının dört katının da üzerine çıkmıştır. 1865 yılı sonrasında günlük ücret bir kilo-

TABLO 5.1
Kyōto ve Edo'da Vasıfsız İşçilerin Reel Ücretleri
ve Pirinç Fiyatları, 1850-1870
(gram gümüş cinsinden)

	Günlük ücret	Pirincin kg. fiyatı
1850	3,00	2,76
1851	3,37	2,77
1852	3,00	2,00
1853	2,91	2,22
1854	3,14	2,30
1855	3,48	1,88
1856	3,34	1,87
1857	3,33	2,22
1858	3,37	2,91
1859	3,45	2,91
1860	3,83	3,04
1861	4,20	4,58
1862	3,70	3,29
1863	3,69	3,68
1864	4,90	4,67
1865	4,23	8,32
1866	4,11	19,36
1867	4,26	18,49
1868	4,56	9,51
1869	5,88	13,53
1870	4,87	13,29

Kaynak: Bassino ve Ma (2005).

gram pirinç dahi alamıyordu; 1867 yılında bir kilogram pirinç alabilmek için bir vasıfsız işçinin neredeyse beş gün çalışması gerekiyordu. Doğal olarak 1860'lı yıllarda artan yoksulluğa tepki olarak artan ayaklanmaları doğal karşılamak gerekir. Yüksek enflasyon ayrıca *samurailar* ve şehirli nüfusu olumsuz etkilemekte ve *Bakufu*'nun bu sosyal sınıflar üzerindeki meşruiyetini zedeliyordu.

Meiji döneminin başladığı 1868 yılında yoksulluk ve yüksek enflasyon gözle görünür bir hal almıştı. Öte yandan, Meiji aydınlarının büyük sosyal ve ekonomik hedefleri vardı. Askerî olarak güçlü büyük devlet olmak ve güçlü bir ekonomiye sahip olmak olarak özetlene-

bilecek bu hedeflere ulaşmak için öncelikle bunun altyapısını oluşturan kurumların oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda sanayileşme hamlesi başlatılmış ve epey yol alınmıştır.

Meiji DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ALTYAPI YATIRIMLARI

1868 yılında Meiji hükümetinin önündeki acil işlerden biri ülkenin altyapısının inşasıydı. Bu amaçla deniz ulaşımı, posta ve telgraf iletişim şebekelerinin ve daha sonra demiryolu şebekesinin kurulması gerekiyordu. Meiji hükümeti bu alanlarda büyük yatırımlar yapmıştır. Altyapı, Meiji hükümeti için sanayi kadar önemliydi. Ulaşımın yanı sıra iletişime de önem verildi.

Demiryolu

Ulaşım alanında, demiryolu yapımı devlet tarafından en çok desteklenen alan olmuştur.¹ Edo *Bakufu*'nun son dönemlerinde bazı Japon aydınları ve Meiji döneminin hemen başlarında bazı yabancı uzmanlar demiryolu altyapısının sağlanmasının gerektiği konusunda hükümete bilgi vermişlerdir. Özellikle Tōkyō ile Yokohama arasında bir demiryolu inşası gerekliliği üzerinde durulmaktaydı. Bunun bir nedeninin dış ticaretin yoğunlaştığı Yokohama ile bu ticari ürünlerine talebin yoğun olduğu hemen yanı başındaki büyük bir pazar olan Tōkyō'nun birbirine bağlanmasına duyulan ihtiyaç olduğu düşünülebilir. Benzer bir durum, ülkenin batısında dış ticaretin büyük kısmının gerçekleştirildiği Kōbe ile hemen yanı başındaki büyük ticaret merkezi Ōsaka için de geçer-

Yamaguchi şehrinde bulunan ve adını taşıyan parkta bulunan Inoue Kaoru'nun anıtı.

liydi. Meiji hükümeti ülkenin politik birliğinin sağlanması amacıyla demiryollarının inşa edilmesinin gerekliliğini kavradı ve 1869 yılında çalışmalara başlandı. Kabine reisi (başbakan) Itō Hirobumi ve maliye bakanı Ōkuma Shigenobu'nun sorumluluğunda demiryolu inşasının başlamasına karar verildi. Inoue Kaoru gibi bazı etkili bürokratlar demiryollarının özellikle devlet korumacılığı altında olması gerektiğini savunuyorlardı.

Demiryolu inşası için büyük miktarda bir sermaye gerekiyordu. Bu amaçla, 1869 yılının Aralık ayında dış borç alınmasına karar verildi ve bir İngiliz diplomatı olan Horatio Nelson Lay hükümete danışman olarak Japon-

1 Bu bölüm ağırlıklı olarak E. Aoki (1994) ve Nakamura (2011) çalışmalarına dayanmaktadır.

ya'ya davet edildi. Bir milyon sterlin tutarında dış borç alınması kararlaştırıldı. Bu Japon hükümetinin aldığı ilk dış borç olacaktı. Lay, Japon hükümetiyle bir sözleşme yaptı ve Londra'da özel yatırımcılardan on yıllık bir vade için yıllık % 12 faiz veren Japon devlet tahvilleri çıkararak bir milyon sterlin tutarında sermayenin özel yatırımcılardan toplanacağını vaat etti. Ancak, Londra'da bu tahvilleri yıllık % 9 faizle satarak aradaki faiz farkını kendi özel hesaplarına aktardı. Bu dolandırıcılık girişimini fark eden Japon hükümeti, sözleşmeyi iptal etti. Bunun ardından, hükümet temsilcisi olarak bir İngiliz bankası olan Oriental Bank'ın Yokohama şubesi ile görüştü ve bu sermayenin Londra'da tahviller yoluyla toplanması için bu bankayı temsilcisi olarak görevlendirdi.

İlk demiryolu hattının Tōkyō ile Yokohama arasında açılmasına karar verildi ve hattın uzunluğu 29 km. olacaktı. 1870 yılında ön çalışmaları başlayan bu proje, İngiliz standartlarına uygun demiryolu ve araç standartları esas alınarak hazırlanmıştı. 1871 yılında lokomotifler ve diğer araçlar getirildi. 1872 yılının Haziran ayında çalışmalar sona erdi ve Tōkyō ile Yokohama arasında tren seferleri başladı.

1870 yılında Ōsaka ve Kōbe şehirleri arasında bir demiryolu hattı kurulması için ön çalışmalar başlatıldı. Dört yıl süren çalışmaların ardından, 1874 yılında bu iki şehir arasında tren seferleri başladı. Bu tren hattı inşa edilirken Japonya'nın ilk tüneli ve ilk demir köprüsü de yapılmıştır. Hat 1876 yılında Kyōto'ya ve 1880 yılında Ōtsu şehrine kadar uzatılmıştır.

Bundan sonra ülkenin değişik bölgelerinde demiryolu yapımı devam etti. Hokkaidō Adası'nda çalışmaları 1880 yılında başlatılan Horonai Demiryolu, 1882 yılında açıldı. Bu de-

miryolu hattı, kömür madenlerinde çıkarılan kömürü taşıyordu. 1888 yılında Shikoku Adası'nda ilk demiryolu hattı olan Iyo Demiryolu açıldı. Hemen ertesi yıl Kyūshū Adası'nda ilk demiryolu hattı açıldı. Böylece ilk demiryolunun açılışından 17 yıl sonra dört büyük adanın tümünde kısmi demiryolu hatları açılmış oldu. Büyük kentsel alanlarda demiryolu yapımı hızla sürdürüldü ve 1880'lerin ortalarında Honshū Adası'nın orta bölgelerindeki büyük kentsel alanlarda (Tōkyō'nun çevresindeki Kantō bölgesi, Nagoya kentsel alanı ve Ōsaka-Kyōto-Kōbe şehirlerini kapsayan Hanshin bölgesi) demiryolu ağları kuruldu. 1889 yılında ise bu demiryolu ağlarını birleştiren ilk uzun demiryolu hattı olan Tōkaidō Demiryolu açılarak Tōkyō ve Kōbe demiryolu ile birbirine bağlandı. 700 kilometreden daha uzun olan bu hattın tamamlanması yaklaşık altı yıl kadar uzun sürmüştür. Bundan sonra çok sayıda demiryolu hattı inşa edildi ve 1891 yılında Tōkyō'yu Honshū Adası'nın en kuzey ucunda yer alan Aomori'ye bağlayan Tōhoku Demiryolu açıldı.

İlk demiryolları inşasında yabancı mühendisler istihdam edilmiştir. 1874 yılında 119 yabancı uzman demiryolları için Japonya'da görev yapıyordu. İlk demiryolu için başmühendis olarak demiryolu yapımında uzmanlaşmış bir İngiliz inşaat mühendisi olan Edmund Morel görevlendirilmişti. 1877 yılında Ōsaka'da demiryollarında çalışmak üzere mühendis yetiştirmek amacıyla bir yüksekokul kuruldu. Burada yabancı uzmanlar eğitmen olarak görevlendirildiler. Bu okuldan mezun olan öğrenciler daha sonra çeşitli pozisyonlarda görevlendirildiler ve yabancı uzmanlara olan ihtiyaç giderek azaldı.

8

Militarizm ve Savaşlar (1931-1945)

Tōtōmi İli'nin Dağlarından Fuji
(Hokusai, 36 Fuji Dağı Manzarası)

1 931 yılından sonra ordunun siyasetteki etkisi arttı. 1930 yılında başlayan Shōwa Krizi ve beraberinde getirdiği ekonomik zorluklar toplumun çeşitli kesimlerinde –özellikle kırsal kesimde– huzursuzluğa neden olmuştu. Parti hükümetleri ve sivil politikacıların ülkenin siyasi ve ekonomik sorunlarına çözüm bulamayacağına olan inanış giderek kuvvetlendi ve totaliter bir rejim kurma amacı taşıyan, orduda ortaya çıkan gruplar siyasete karışmaya ve kontrol etmeye başladılar. Ordu içinde birbirine muhalif olan grupların ortak bir özelliği ileri derecede milliyetçi olmalarıydı. İmparatorun mutlak güce sahip olduğu, Shintō dininin yüceltildiği ve Japon ulusunun en üstün ulus olduğu inancına dayanan ırkçı-faşist-milliyetçi gruplar, sivil siyasetin zayıflatıldığı bir ortamda 1930’lu yıllarda birkaç kez darbe girişiminde bulunarak yönetimi devralmak istediler; ancak her seferinde başarısız oldular. Ancak 1936 yılındaki darbe girişiminin ardından, idare tamamen askerlerin eline geçti ve Japonya, 1937 yılından 1945 yılına kadar askerî/militarist hükümetler tarafından yönetildi.

Askerlerin idaresi altındaki Japonya’da faşizm toplumun her tabakasına yayıldı ve toplumsal yapı ordu tarafından yeniden şekillendirildi. Milliyetçi-faşist askerlerin emperyalist hırsları Japonya’yı önce 1937 yılında Çin ile toptan ve çok cepheli bir savaşa, 1941 yılında da Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri ile Pasifik Okyanusu’nda büyük savaşlara sürükledi. Başlangıçta büyük kazanımlar elde edildiyse de savaş büyük bir hüsrana sona erdi. Japon ordusu Amerika ile giriştiği savaşta kaybettiler ve Japon Adaları işgal edildi. Böylece, tarihinde ilk kez Japonya düşman işgaline

uğradı. 1931 yılında Çin ile Mançurya’nın işgali ile bölgesel çapta başlayan ve 1937 yılında tüm Çin çapında bir savaşa dönüşen savaş ve 1941-1945 arasındaki Pasifik Savaşı neticesince, 1931-1945 yılları arasında Japonya 15 yıl boyunca savaşlarla meşgul olmuştur. Bu savaşlar büyük bir seferberlik yürütülerek devam ettirilmiştir. Savaş süresi boyunca, askerî ihtiyaçların karşılanması ve kaynak dağılımı bu yönde sağlanarak, sivil kurumlar da bu amaçla tekrar düzenlenmiştir. Ancak, bunlar savaş şartları altında, baskıcı ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir askerî rejim ile gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümdeki tarihsel özet ağırlıklı olarak şu kaynaklara dayanmaktadır: Barnhart (1987), Beasley (1991), Frédéric (2002), Jansen (2002), Lu (1997), Maezawa (2001), Miwa (1999), Mori vd. (1995), Nagae (2011), Reynolds (2004), Sims (2001), Tillman (2010), Ward (1968), Weinberg (2005), Yoshihara (1994), L. Young (1998a). Japonya’da militarist modernleşme ve militaizmin gelişmesi hakkında Türkçe kapsamlı bir çalışma için bkz. Belge (2011).

1930’LU YILLARDAKİ SİYASİ YAPI

1930’lu yılların ilk yarısında Japonya’da siyaset, 1920’lerden devralınan siyasi geleneğe uygun olarak, iki büyük parti ve etrafındaki küçük partilerce şekillendirilmiştir. Merkez sağdaki büyük bir parti olan muhafazakâr *Seiyūkai* partisinin programının ana hatları şöyleydi: (1) kırsal kesimde ve stratejik sanayilerde yoğun kamu harcamaları yoluyla genişlemeci bir maliye politikası, (2) askerî harcamaların artırılarak genişlemeci bir dış politikanın belirlenmesi, (3) kırsal kesimde büyük top-

rak sahipleri ve kentlerde yeni gelişen zengin sınıfların desteklenmesi (Ohno, 2006, s. 130). Diğer tarafta ise merkez sol sayılabilecek liberal bir parti olan *Minseitō* partisinin programının ana hatlarını ise şunlar oluştuyordu: (1) serbest piyasa ekonomisinin tesisi ve küçük bir kamu sektörü, (2) Birinci Dünya Savaşı öncesinde geçerli olan altın standardına dönüş, (3) barışçıl bir diplomasi (özellikle Amerika ile) ve uluslararası işbirliği (Ohno, 2006, s. 130). Genellikle entelektüeller ve şehirli nüfus arasında bu parti oldukça popülerdi.

İki büyük siyasi partinin dışında köylü ve işçileri temsil eden siyasi partiler de vardı. Ancak, seçmenler arasında popüleriteye sahip değillerdi. Köylüler ve işçiler arasında da ekonomik kontrollerin getirilmesi ve işçilerin haklarının korunduğu bir hükümet arzu ediliyordu (Ohno, 2006, s. 134). Bu küçük partiler de piyasa ekonomisine değil ekonomik kontrollerle meylediyorlardı. Onlara göre, *Seiyūkai* ve *Minseitō* partileri burjuva partileriydi. Bu nedenle, onlar da ordunun yönetimi ele almasına ses çıkarmıyorlar, hatta destekliyorlardı.

Askerlerin siyasete karışmasına hem *Seiyūkai* hem *Minseitō* partilerinden bazı politikacılar karşı çıkıyorlardı. Ancak, onların seslerini duyurmaları askerler tarafından bastırılarak engelleniyordu. Birçok gazetede orduyuve askerlerin siyasete hâkim olmasına karşı yazılar yazılıyor, Çin'deki askerî harekâtlar eleştiriliyordu. 1937 yılından sonra askerlerin siyasete ve genel olarak bütün kurumlara hâkim olmasından sonra, bu yazarlar baskı altına alındı ve kuvvetli bir sansür politikası başlatıldı.

1920'li yılların sonlarına kadar Japon diplomasisinin etkili isimleri Avrupa veya genel olarak Batı'ya yakındı ve Batı-merkezli diplomatik

görüşleri benimsemişlerdi. Milliyetçiliğin ve askerî rejimin Japonya'da siyasete hâkim olmaya başladığı 1930'lu yıllarda ise yükselmekte olan ideoloji Pan-Asyacılık idi. Gates (2011), bu dönemde dışişleri bürokrasisinin 1920'lerdeki pragmatik anlayış yerine Pan-Asyacı ideolojinin nasıl hâkim konuma geldiğini değişik zamanlarda dışişleri bakanlığı koltuğunda oturan ve başlarda bir Pan-Asyacı bürokrat olan Uchida Kōsai¹ üzerinden anlatmaktadır. 1930'ların başlarında Uchida'nın Rus-Japon Savaşı (1904-1905) sonrasında geliştirdiği Pan-Asyacı görüşleri yeniden şekillendirilerek Japonya'nın Asya anakarasında yerleşik bir imparatorluğa dönüşmesi hedefi benimsenmiştir.

1930'lu yıllardaki ilginç hareketlerden biri, 1931 yılındaki Proleter Kültürel Hareketi ve bunda yaşanan değişimdir. Karlsson (2011), bu hareketi incelemiştir. Bu tarihe kadar sadece küçük kültürel faaliyetler gerçekleştirerek varlığını koruyan bu hareket, bu tarihte güçlendirme kararı alarak kitlesel bir hareket dönüşme yönünde bir ilke kararı almıştır. Bu amaçla, ülke çapında köylüler ve işçiler örgütlenilecekti. Fabrikalarda ve köylerde gerçekleştirilen yoğun propaganda faaliyetleri ile bu amaca ulaşmaya çalışıldı. Esas amacı proleter kültür bilincini ve bu kültürü oluşturmaktı. Sanat üretimine hâkim olma amacı taşıyan bu hareket, kamu otoritelerinin baskıları sonucunda başarılı olamadan üç yıl içerisinde sona ermiştir.

1 Uchida Kōsai (1865-1936), Tōkyō Üniversitesi'nde hukuk eğitimi aldıktan sonra dışişleri bakanlığına girmiştir. Çin, Avusturya-Macaristan ve Amerika büyükelçilikleri gibi üst düzey diplomatik görevlerde bulunduktan sonra 1911 yılında dışişleri bakanı olmuştur. 1918-1923 yılları arasında da bu görevi yürüten Uchida, son olarak 1932-1933 yıllarında bu görevi tekrar üstlenmiştir.